

Tings Tale 02 Tidsskrift for materiel kultur

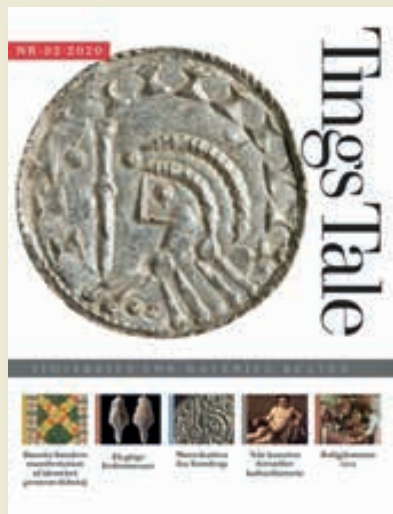
Aarhus Universitetsforlag 2020.
97 sider, indbundet, rigt illustreret.
ISBN 978 87 7184 977 6. Pris 180 kr.

Det vigtige skattefund fra Tamdrup ved Horsens i Østjylland er for nyligt blevet publiceret af Lars Pagh og Victor Palsted Bizoev i tidsskriftet *Tings Tale* nr. 02, side 40-56. Da dette tidsskrift nok ikke er så kendt blandt møntinteresserede, kan det være af interesse at bringe en omtale her. Det drejer sig om en kort oversigtsartikel, så det kan også være relevant at fremhæve nogle af fundets potentialer for fremtidig forskning.

De første mønter blev fundet med metaldetektor, og derefter udførte Horsens Museum en mindre udgravning, hvor halvdelen af skatten blev lokaliseret *in situ* og taget op i præparat for at blive udgravet på Nationalmuseet. Fundstedet er lige vest for den imponerede Tamdrup Kirke, og udgravningerne har vist, at der her lå en stor gård, der er sat i forbindelse med kongemagten og kristningen af Danmark.

Alt dette behandles i første del af artiklen. Anden del beskriver mønterne, og dem skal vi nu se nærmere på. Artiklen præsenterer 148 mønter, som med nogenlunde sikkerhed kan knyttes til skatten (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, FP 11902, 11903). Der blev faktisk under udgravningerne også fundet en del flere mønter. De fleste er sikkert enkeltfund, men nogle af dem er fundet tæt på skatten og stammer sandsynligvis også fra den (Pagh 2016, s. 101-103). De er imidlertid ikke inddraget i artiklen¹.

De 148 mønters fordeling ses i tabel 1. Den yngste sikkert daterede mønt er en engelsk penning præget mellem cirka 1062 og 1065. Skatten må således være nedlagt efter 1062. Mange forhold viser, at vi befinder os i overgangen mellem vikingetidens vægtøkonomi (sølv, heriblandt mønter mange steder fra, men også smykker og barrier, benyt-

tes efter vægt) og middelalderens møntøkonomi (indenlandske mønter benyttes efter antal til fast pålydende værdi). Således mangler ikke-monetært sølv; de udenlandske mønter er forholdsvis fåtalige, og gamle mønter ligeså; den danske konges mønter dominerer fuldstændigt: testmærker på mønterne, i form af eksempelvis knivhak (pecks) er sjældne. Alt sammen noget, der viser, at skatten afspejler overgangsfasen, hvor møntøkonomi vandt frem på bekostning af vægtøkonomi.

Artiklen fremhæver, at Viborgmønter er langt de mest talrige: 123 ud af de 127 danske mønter. Vi ser også i mange andre jyske fund fra perioden en dominans eller i det mindste et større antal af jyske mønter, især fra møntstederne Ørbæk, Viborg og Hedeby, men også Ålborg og Århus. De jyske mønter overgår stort antallet af sjællandske og skånske mønter. For at tage de mest markante eksempler på sådanne fund: Lovns (Hbg. fund 69), Munksjørup (DMS 6), Ersted (FP 10907, 10908,

11504, 12872, 14220, 14222), Varde (Moesgaard 2012, s. 39; Varde Museum, journal 1534), Låstrup (DMS 20), Blenstrup (FP 11657) og Hillerslev (Thisted Museum, journal 6177)². Også i visse udenlandske skatte er der mange jyske mønter: Årstad (Norge), Lybæk (Tyskland), Venngarn og Västrume (Sverige). Der var tydeligvis en stor og velorganiseret udmøntning i Jylland i dele af 1000-tallet. Tamdrup-skatten vil bringe et endog meget vigtigt bidrag, når det forhåbentligt engang bliver muligt at undersøge dette fænomen nærmere (se fx Moesgaard 2012).

Et andet fænomen fortjener også at blive trukket frem. Det er faktisk to typer fra Viborg (Hbg. 57 og 65), der udgør langt hovedparten af skatten. I artiklen afvises det med rette, at der allerede så tidligt har været tidsbegrænset gyldighed på mønttyperne, som kunne forklare denne dominans³, men det er alligevel påfaldende. Det virker, som om disse typer har trængt andre typer ud af omløb. Årsagen til dette har været genstand for en del debat de sidste år. Er baggrunden en begyndende kongelig vilje til at påtvinge et monopol på egen mønt (Moesgaard 2017)? Eller er det store nye udmøntninger, der oversvømmer markedet (Ingvardson 2016)? Eller er det afvisningen af at godtage underlødige friske mønter, der resulterede i et fald i møntimporten, hvilket gav plads til kongens egen mønt (Jonsson 2004, s. 55)? Også her giver Tamdrup ny empiri til debatten.

Nu vi taler om mønternes lødighed, savner man at få at vide, hvilke eksemplarer der er blevet analyseret med XFR med resultatet, at det er godt sølv (side 49). Faktisk har der været debat om fald eller stabilitet i lødighed i Svend Estridsens mønter (Gullbekk 2000; Elfver 2007). Det ville have været nyttigt at få nogle flere resultater at forholde sig til, men til det formål skal man vide præcist hvilken type (og helst også hvilket eksemplar), der er analyseret. Her må man ty til den upublicerede rapport for at undersøge det nærmere.

Tamdrup-skatten er endnu en skat, der lå på en boplads, ligesom eksempelvis skattene i de nærliggende bebyggelser i Enner (Kristiansen 2006) og Randlev (Jeppesen 2003). Det er ved at være et mønter, og det kunne antyde, at en stor del af skattene var opsparing, der var forholdsvis nemt tilgængelig og i aktiv brug, ikke blot hengemt rigdom. Man kunne have ønsket sig, at det var blevet udnyttet i artiklen, at halvdelen af skatten (83 mønter) blev udgravet i præparat. Nogle af mønterne lå i stabler, men der gives ikke oplysning om hvilke mønter, der lå sammen (side 49). Man ville ellers måske kunne have set, om der var noget mønter i den måde, mønterne var opbevaret på, eksempelvis en sortering efter type eller oprindelsesland (jfr Jonsson og Östergren 1990). Det ville måske give supplerende oplysninger om skattens tilblivelseshistorie. Oplysningerne findes givetvis i den upublicerede rapport, så det vil man kunne vende tilbage til ved lejlighed.

Tabel 1. Tamdrup-skatten. Summarisk sammensætning.

Danmark	Svend Estridsen	Lund	Hbg. 6	1			
			Hbg. 28	1			
				Hbg. 30	1	3	
			Roskilde	Hbg. 36	1	1	
			Viborg	Hbg. 56*	12		
				Hbg. 57*	69		
				Hbg. 65*	41		
			Hbg. mgl.	1	123	127	
England	Edvard Bekenderen	Thetford	North 830	1	1	1	
Tyskland	Duisburg	Henrik III	Dbg. 317	1	1		
			Ilisch ⁴ 50.17	1	1		
	Deventer	Bisp Bernold	Dbg. 558	1	1		
	Würzburg	Bisp Bruno	Dbg. 864	1	1		
	Erfurt	Bisp Leopold	Dbg. 882	1	1		
	Goslar	Otto III & Adelheid	OAP	1	1	6	
Ubestemte						14	
I alt						148	

* inklusiv varianter og usikkert bestemte eksemplarer

Kilde: bearbejdet efter artiklens tabel 1 side 50.

Det er meget velkomment, at et udvalg på otte eksemplarer af Viborg-typen Hbg. 57 illustreres i fine forstørrede fotos side 52-53, fig. 12-19. Det understreger fint tekstens pointe om, at der er stor variation inden for visse af de typer, som Hauberg har defineret i sit standardværk over danske mønter fra vikingetid og tidlig middelalder. Det er ligeledes fint at få forstørret foto af den hidtil ukendte mønttype, som skatten indeholdt, side 54, fig. 20.

Alt i alt er det meget glædeligt, at Tamdrup-skatten nu er publiceret, og dermed kan indgå fuldt og helt i forskningen af Tamdrup, af Danmarks kristning og møntmæssige overgang fra vikingetid til middelalder.

Jens Christian Moesgaard

1. For nogle år siden dukkede der ligeledes flere tilsvarende Svend Estridsen Viborg-mønter op på samlermarkedet.
2. Udstillet på Thisted Museum i 2020.
3. Men at sige, at dette system først er belagt et stykke ind i 1100-tallet (side 52), er overdrevet: der er tegn på, at det fungerer i Skåne og i Jylland allerede i 1080'erne, se Moesgaard 2018, s. 222.
4. Ved en fejl henvises til Ilisch 2000. Det skal være Ilisch 2014.

Dbg. = Dannenberg, Herman, *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, 4 bind, Berlin 1876-1905.

DMS = Jensen, Jørgen Steen et al., *Danmarks middelalderlige skattefund*, 2 bind, København 1992.

Elfver, Frédéric, "General Debasement during the Reign of Svend Estridsen? The Coinage of Lund c. 1035-1050 and some Metal Analyses", i *Cultural interaction between east and west*, Stockholm 2007, s. 176-180.

FP = Fundprotokol

Gullbekk, Svein, "Myntforringelse i Danmark og innføring av monopolmynt under Sven Estridsen (1047-74)", *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1994-96 (2000), s. 111-129.

Hbg. = Hauberg, Peter, *Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146*, København 1900.

Ilisch, Peter, "Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen I", *Jaarboek voor Munt en Penningkunde* 84-85, 1997/8 (2000), s. 1-272.

Ilisch, Peter, "Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen II", *Jaarboek voor Munt en Penningkunde* 100, 2014, s. 1-381.

Ingvardson, Gitte Tarnow, "Et sted midt imellem – Svend Estridsen og 1000-tallets mønthistorie", i Lasse Sonne & Sarah Croix (red.), *Svend Estridsen*, Odense 2016, s. 135-172.

Jeppesen, Jens, "Over Randlev-skatten i arkæologisk sammenhæng", *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2003, s. 39-44.

Jonsson, Kenneth, "En västsvensk myntskatt från 1060-talet", *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1997-99 (2004), s. 53-63

Jonsson, Kenneth & Östergren, Majvor, "The Gotland Hoard Project and the Stumle Hoard – an Insight into the Affairs of a Gotlandic 'Farman' ", *Sigtuna Papers*, Stockholm 1990, s. 145-158.

Kristiansen, Anne Mette, "Enner-skatten – ny viden om et gammelt fund", *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2006, s. 63-72.

Moesgaard, Jens Christian, "Møntproduktionen i Ørbæk og kongemagtens interesse i Limfjordsområdet i 1000-tallet", *Årbog 2012. Vesthimmerlands Museum*, Års 2012, s. 31-41.

Moesgaard, Jens Christian, "Kongemagt og samfund belyst ved møntvæsenet i anden halvdel af 1000-tallet. Nogle kommentarer til Gitte Ingvardsons syntese om Svend Estridsens mønter", *Historisk Tidsskrift* 117-1, 2017, s. 97-118.

Moesgaard, Jens Christian, "Sølvpenninge i kongens navn, ca. 1060-1230", *Denar til daler. Danmarks mønthistorie indtil 1550*, København 2018, s. 198-281.

North, Jeffrey J., *English Hammered Coinage*, bind 1, 3. udgave, London 1994.

Pagh, Lars, "Tamdrup. Kongsgård og mindekirke i nyt lys", *KUML* 2016, s. 81-129.